

NAFASI YA MUZIKI ULIOPENDWA KATIKA FASIHI YA KISWAHILI

PAMELA M. Y. NGUGI

Inkisiri

Nyimbo, kama tanzu ya fasihi yeyote ile zina majukumu mbalimbali ambayo hutekeleza katika jamii. Lengo kuu la fasihi ni lile la kuelimisha na hata kuiburudisha jamii. Ndivyo ilivyo katika nyimbo kwa sababu kupitia kwazo wanajamii huburudika na kuelimishwa. Ni kwa sababu hiyo ndipo makala hii inalenga kuangalia nafasi ya nyimbo zinazopendwa katika fasihi ya Kiswahili. Huu ni utanzu ambao huwafikia watu wengi katika jamii. Kutokana na kutumia lugha ya Kiswahili, utanzu huu unaweza kueleweka na Wakenya wengi. Nchini Kenya, vyombo vya habari vimeipa fasihi hii nafasi kubwa sana na hivyo basi kuipanua hadhira yake. Hii ni kutokana na sababu kuwa fasihi hii inathaminiwa sana na wengi na ipewe nafasi kubwa katika vyombo vya habari hasa katika redio kwa muda mrefu. Ni kutokana na sababu hii ndipo tunajaribu kuonyesha nafasi yake katika fasihi ya Kiswahili.

Makala

Mahusiano ya kijamii hujengwa kutokana na historia, mazingira na shughuli za watu za kila siku na imani yao pia. Watu wa jamii moja mara nyingi husikilizana kwa lugha, mila na desturi. Misingi hiyo ya utamadununi na utamaduni wenyewe huwa ni vigezo maalum vya kumfanya mtu aitambue nafasi yake katika jamii na vile vile kutambua wajibu wake na majukumu yake, Mazrui (1986).

Tanzu mojawapo inayodhihirisha utamaduni wa jamii ni muziki wake. Wasanii hawa, hasa waimbaji wanaoimba kwa lugha ya Kiswahili nyimbo ambazo twaweza kuziita nyimbo-pendwa wamechukua nafasi kubwa katika kukuza lugha hii, utamaduni na mawasiliano.

Muziki umekuwa chombo ambacho kimewavutia wanadamu. Jambo hili limewafanya watu wa matabaka mbalimbali wakiwemo wanafalsafa na watu wa kawaida kujaribu kuelewa muziki – lakini hakuna fasili ambayo imeweza kueleza muziki ni nini hasa: Uasili wake haujulikani, kama anavyodai Schumann katika kofia (1994) kuwa:

“Sayansi hutumia hisibati na umantiki, ushairi nao hutumia maneno teule... muziki ni yatima ambaye babake na mamake hawajulikani kamwe. Hata hivyo, ni huu utata wa uasili wake ambao umefanya muziki uonekane kuwa kitu bora zaidi katika jamii.”
(Tafsiri yangu).

Katika kutumia nyimbo, waimbaji hawa wameweza kuhifadhi historia na utamaduni wa jamii zao. Hata hivyo, hivi sasa utaona kuwa maendeleo ya kisayansi na teknolojia yameanza kuiingiza jamii nyingi katika fasihi ya televisheni na video na hivyo kuonekana kama kwamba jambo hili linaffisha starehe inayopitikana katika nyimbo (Mlacha, 1998).

Dhamira kuu ya makala haya ni kuangalia nafasi ya nyimbo-pendwa katika fasihi ya Kiswahili. Mabadiliko katika jamii yamesababisha mabadiliko katika nyimbo na hivyo basi nyimbo zimekuwa na maudhui na fani tofauti kutegemea namna jamii ilivyobadilika.

Uchunguzi uliofanywa juu ya nyimbo umeonyesha kuwa nyimbo ni kipengele muhimu sana katika jamii zote ulimwenguni. Nyimbo ni utanzu uliothaminiwa sana, na zilitawala katika mifumo yote ya jamii, Brandel (1959). Akuno (1999) anasema kuwa muziki ni zaidi ya sauti tu ambazo huimbwa na kucheza. Muziki sio wazo la dhana fulani bali ni tajriba, ni tukio ambalo huwasilisha mambo mbalimbali yenye umuhimu katika jamii husika. Akuno anaona nyimbo/muziki ukiwa na uamali wa kiujozi: Kwanza ni kama kiburudisho, muziki huendeleza uhusiano wa mtu binafsi, humstarehesha na kumwezesha mtu huyu kuwasilisha hisia zake. Na kama tambiko, muziki huendeleza uhusiano wa kimazingira – kwa kuwahusisha wanadamu na viumbe vingine vinavyopatikana katika mazingira hayo.

Katika kuangalia upande wa kijamii, Akuno anaona muziki kama chombo ambacho hutumiwa kuelezea historia ya jamii, hutumiwa kupasha ujumbe maalum kwa wanajamii hasa kutoka kizazi kimoja hadi kingine na hutumiwa hasa kuelezea historia, imani, itikadi na kaida za jamii. Nyimbo ni zao la mazingira ya jamii. Zinaweza kufananishwa na mtoto ambaye hufinyangwa na mambo

mengi katika historia ya jamii yake. Hii inamaanisha kwamba muziki hauibuki katika ombwe tupu na hauwezi vilevile kujiundia mazingira yazo yenyewe. Mabadiliko na maendeleo ya muziki yamekuwa yakifuatana na historia ya watu wenyewe. Nyimbo huathiriwa sana na mambo yanayotendeka ulimwenguni.

Umuhimu wa muziki unadhihirika katika matumizi ya nyimbo katika wakati maalum kama njia mojawapo ya kuanzisha mabadiliko katika tabia za jamii au mtu binafsi, (McAllester 1971). Muziki umetumika kama njia mojawapo ya kujifundisha utamaduni na aghalabu hutumiwa katika kuelezea mtu mazingira yake na jinsi anavyoweza kuyatumia na kuyatunza vilivyo.

Nyimbo vilevile zimekuja kuchukuliwa kama chanzo cha elimu na jinsi ya kujieleza katika jamii na hasa katika sana ya mazungumzo. Nyimbo humfanya mtu ajenge kumbukumbu ya vitu au tukio kwa urahisi na kumbukumbu hiyo huweza kudumu kwa muda mrefu sana. Kwa mfano, masomo shuleni hufanikishwa kupitia nyimbo.

Muziki ulioimbwa kwa Kiswahili ni sehemu muhimu sana zinazojenga utamaduni wa Wakenya. Kwa Wakenya wengi muziki ni neno linaloeleweka kwa wananchi wengi kwa sababu watu hao huwa na upenzi wa muziki. Kuhusu muziki ni nini, tunaweza kusema ni taaluma maalum ya sauti inayochanganya kwa usahihi sanaa na sayansi. Muziki ni sanaa katika matokeo na utendaji wake na ni sayansi katika maandalizi yake na utendaji, (Sekella, 1995).

Wanamuziki wa Kenya wamegawanyika katika makundi mbalimbali:- Watendaji wa muziki wa bendi, kwaya, taarabu na watendaji wa muziki wa kiasili. Karibu kila kundi hutumia lugha ya Kiswahili linapokuwa na ujumbe maalum kwa wananchi. Muziki wa kiasili nao huweza kugeuzwa maneno ya lugha ya kiasili ya wimbo unaohusika hadi katika lugha ya kiswahili ili ujumbe wake uweze kueleweka kwa wasikilizaji wengi.

Kenya imepitia hatua mbalimbali ya mabadiliko. Hatua hizi zimeathiri nyimbo kwa njia tofauti tofauti. Tunacho kipindi kabla ya wageni au wakoloni. Huu ndio wakati ambapo nyimbo zilizoimbwa zilikuwa nyimbo za kikabila. Wanajamii, kulingana na lugha zao za mama walibuni nyimbo zao. Kipindi cha pili ni cha maajilio ya wazungu. Hiki ni kipindi ambacho mwafrika alidhalalishwa na mzungu. Hii ilikuwa dhuluma ambayo ilivuka mipaka ya uchumi na siasa

ikafikia hadi kwenye hali ya kumteka mwafrika kimawazo asiweze kuonea nyimbo zake fahari. Hapa ndipo mwafrika alipojiona kwamba yeye hakuwa na uwezo wa kufanya chochote na hata nyimbo zake hazikuwa na maana yoyote. Kipindi hiki kilishuhudia nyimbo za kutoka nje na ambazo zilianza kuonewa fahari. Watu walianza kwenda katika majumba ya starehe ili kucheza densi. Lugha iliyopendelewa sana ilikuwa ni Kingereza. Hata hivyo nyimbo hizi hazikuwafikia watu wengi kwa sababu idadi ya watu waliokifahamu Kingereza ilikuwa ndogo mno.

Hata hivyo, waimbaji wachache waliendelea kutumia lugha ya Kiswahili katika muziki wao. Waimbaji kama vile Fadhili William, Daudi Kabaka, John Mwale na wengineo ni baadhi ya wanamuziki ambao bado wanasifika sana katika kuimba kwa Kiswahili. Hawa ndio watu waliosaidia kufanikisha lugha ya Kiswahili katika miaka ya sitini, na nyimbo zao zikajulikana kama nyimbo "zilizopendwa" hadi wa sasa. Hivi sasa kuna bendi nyingi zinazoimba kwa Kiswahili, hizi ni pamoja na "Them Mushrooms", Princess Jully", Munishi na nyingine nyingi ambazo zinapendwa na idadi kubwa ya watu. Wanainchi, kwa bahati nzuri hupendelea muziki wenye ujumbe na hasa ujumbe ulio katika lugha wanayoielewa ya Kiswahili. Na nyingi ya bendi hizi hutimiza wajibu huu.

Sanaa ya uimbaji inaonyesha uwezo wa binadamu wa kusimulia au kupasha tajriba yake na ya jamii ya kila siku na kujaribu kuleta maana katika maisha ya kila siku. Mambo haya hufanyika kwa njia ya ukawaida mno – kupitia kwenye nyimbo zilizopendwa. Nyimbo hizi huweza hata kuundwa upya na wananchi wenyewe kwa sababu mbalimbali.

Kama asemavyo Campbell (1976) nyimbo zimeundwa kama sanaa nyingine ili kunasa makini yetu. Sanaa hii basi ina ule ukale, uleo na hata ukesho. Kupitia nyimbo zilizopendwa, wanamuziki wa Kiswahili wanaweza kuangalia 'usasa' au dunia ya leo hapo baadaye, usasa huu utakuwa kama ukale utakao tuelekeza kufahamu historia yetu ya wakati huo. 'Usasa' huu unaweza kutusaidia katika kutabiri ukesho na kujua namna ya kukabiliana na ulimwengu ujao.

Muziki umetumiwa katika kupinga ukandamizwaji na uonevu katika jamii. Hapa ni pale ambapo mwanamuziki anaangalia mambo ya kisiasa. Jambo hili lilidhihirika wakati wa ukoloni ambapo mwafrika alitumia nyimbo kama silaha kupigania uhuru. Muziki ulitumiwa kuwahimiza watu

wapinge tamaduni za wakandamizaji. Waafrika walifanya hivi kwa kuchukuwa nyimbo za kisiasa na kuzipa mahadhi ya kidini ambapo kwa hakika maana ilikuwa tofauti na ile ya kidini. Hivi sasa wanamuziki wa nyimbo zilizopendwa wanaimba nyimbo zinazowaelimisha na kuwahamasisha watu ili watekeleze kwa ufanisi sera na maagizo mbalimbali ya chama kinachotawala na serikali kwa jumla. Nyimbo nyingi zinazosikika redioni zinahusu kuwahimiza watu kuwa na uwajibikaji, kilimo cha kisasa, uzazi wa mpango, vita dhidi ya Ukimwi, kuchagua viongozi bora na kufanya kazi kwa bidii. Lugha ya Kiswahili imetumika kuimba nyimbo zenye ushauri kuhusu maisha, mapenzi, tabia nzuri na mbaya, ukulima bora na kadhalika.

Muziki hasa muziki wa 'zilizopendwa' ni sanaa ambayo huwafikia watu wengi kupitia vyombo vya habari hasa redio na hata televisheni. Kwa hivyo hii ni sanaa ambayo haiwezi kupuuzwa kutokana na majukumu mbalimbali inayotekeleza. Vyombo vya habari vimetenga masaa kadhaa ya kuwaburudisha watu kwa kutumia nyimbo mbalimbali. Balisidya (1987) anakubali kuwa sanaa hii ni sehemu mojawapo ya fasihi ya Kiswahili na inahitaji kufanyiwa uchunguza zaidi, kwa jinsi ambavyo watu wengi wanaweza kuipata.

Nyimbo za kisasa zinaweza kutupa mwangaza kuhusu maisha ya watu duniani. Finnegan (1970), anasema kuwa nyimbo-pendwa zina majukumu mbalimbali ya kutekeleza hasa katika kuangalia mitazamo ya jamii kiulimwengu, na nyimbo hizi hutekeleza majukumu haya kama zilivyo nyimbo za kijadi. Mtazamo huu umeungwa mkono na watu kama vile Kabira na Mutahi (1988), Agovi (1989), na wengine wengi ambao wanaona muziki kuwa utanzu teule inayodhihirika katika jamii hii inayobadilika. Nyimbo pendwa zimechukuliwa na wasomi wengi kuwa kama muingiliano wa masimulizi jadi na ukweli wa maisha ya hivi sasa, Nyimbo hizi hushughulikia mambo kama vile ukandamizwaji, kutamauka maishani, unyimwaji wa haki na umaskini/ubinafsi. Mambo haya ni mambo ya kisasa na huathiri wanajamii kwa njia mbalimbali.

Waimbaji wa nyimbo zilizopendwa hushughulikia nyanja tofauti za maisha ya jamii kama vile dini, uchumi na siasa. Kwa mfano, wao wanashughulikia ndoa na mapenzi kwa kuonyesha mahusiano ya kijamii na migongano ya kimawazo baina ya wazee na vijana au baina ya mke na mume. Katika nyakati hizi za mabadiliko katika uchumi na siasa waimbaji wamekuwa wakitunga nyimbo kwa kutuchorea picha ya jinsi mambo yalivyo. Wamekuwa katika mstari wa mbele

katika kuwatahadharisha wanajamii kuhusu ugonjwa wa Ukimwi.

Muziki uliopendwa katika Kiswahili ni sanaa isiyo kuwa na mipaka ya ukabila. Ni sanaa ambayo huwaunganisha watu wa makabila mbalimbali kwa kutumia lugha inayoeleweka na kuzungumzia tajriba sawa wanazozifahamu. Nyimbo hizi pia zimetumika kuimulika jamii kwa kuonyesha maendeleo yaliyopatikana katika nyanja mbalimbali. Anapoikosoa jamii, mwimbaji huwa anachukuwa jukumu la kuhakiki jamii na hata kuelekeza. Nyimbo hizi pia zinatumiwa kuwazindua watu waweze kufahamu haki zao hasa pale wanaponyimwa, zinatumiwa kama ajenti wa ukombozi.

Katika nyimbo hizi, pia kuna ufasihi hasa upande wa lugha. Sifa moja ambayo hubanisha nyimbo ni matumizi yake ya lugha hasa zile tamathali za usemi kama vile tashbihi, methali, semi, jazanda taashira na majina ya majazi. Tamathali hizo zinazotumiwa na nyimbo huwa ama zimebuniwa katika jamii ya mwimbaji au zimebuniwa na mwimbaji mwenyewe lakini akazingatia kanuni za uundaji wake. Hii inafanya tanzu hii iweze kuchunguzwa kwa makini kiusomi kwa kuchanganua ufani wake kupitia lugha iliyotumika.

Hata hivyo, waimbaji wa nyimbo-pendwa wamekumbana na vizingiti vingi. Kutokana na sababu kuwa wao ni wahakiki wa jamii, baadhi ya nyimbo zao zimepigwa marufuku, (mwangi 1992) na hivyo basi haziwafikii watu wengi waliolengwa na haziwezi kutumiwa kama njia ya kuwazindua watu. Katika kule kuihaki jamii, wao-hulenga kuikosa, lakini mara nyingi wao huwa hawafikiani na viongozi kuhusiana na maongozi yao.

Hitimisho

Nyimbo zinazoimbwa kwa lugha ya Kiswahili huwafikia watu wengi kutokana na sababu kuwa lugha ya Kiswahili ni lugha ya walio wengi. Nyimbo zilizopendwa zitaendelea kukua kufuatana na mabadiliko ya kihistoria na kifani ambayo yanasababishwa na watu wengi. Hivyo basi, nyimbo hizi hazina budi kuchukuliwa kama sehemu moja ya Fasihi ya Kiswahili kwa kuangalia mchango wake kimaudhui na kifani. Na zinahitaji kusambazwa ili ziawafikie wanajamii wote. Hii ina maanisha kuwa vyombo vya habari vina majukumu ya kutekeleza katika kuhakikisha kwamba watu wengi wameweza kuzipata nyimbo hizi. Kwa upande wa fasihi, haya ni mafanikio

makubwa hasa kwa sababu tabia ya kupenda kusoma haijakomaa kwa wengi. Vyombo vya habari vinatumika kusambaza fasihi hii kwa mamilioni ya watu. Hii ni kutokana na sababu kuwa kundi moja tu la waimbaji linaweza kufundisha idadi kubwa ya watu kwa wakati mmoja kupitia nyimbo zao.

Marejeleo

- Abdalla, A. 1975. Utanzu wa Ushairi wa Kiswahili na Maendeleo yake. Wasilisho lililotolewa katika idara ya Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Agovi, K. 1989. The Political Relevance of Ghanaian Highlife Songs Since 1975, *Research in African Literature* 20, 2: 194-201.
- Akuno, E. A. 1999. A conceptual Framework for Research in Music Education within a Cultural Context. Paper presented at cultural week seminar, Kenyatta University, Nairobi.
- Balisidya M. 1987. Adopted or Adapted? To New Swahili Oral Literature in Kiswahili, *Kiswahili* 54/1.
- Brandel, R. 1959. *The Music of Central Africa: An Ethnomusicological study*. London: Methuen.
- Campbell, C.A. 1976. *An Introduction to the Music of Swahili Women*, Seminar paper No. 68. University of Nairobi.
- Finnegan, R. 1970. *Oral Literature in Africa*. Oxford: Oxford University Press.
- Kemoli, A. 1978. Music and the Creative Imagination of Africa, in: *Teaching of African literature in schools*, Vol. 1. Nairobi: Kenya Literature Bureau.
- Kofie, N. N. 1994. *Contemporary African Music in World Perspective*. Accra: Ghana University Press.
- Lukas, G. 1956. *Studies in European Pluralism*. London: Hillway Publishing Co.
- Mazrui, A. 1986. *The Africans*, London: BBC.
- McAllester, D. 1971. *Readings in Ethnomusicology*. New York: Reprint Corporation.

- Mutahi, K. and Kabira, W. 1988. *Gikuyu Oral Literature*, Nairobi: Heinemann.
- Mutembei, A. K. 1995. Korasi na Uhusiano wake na Sanaa za Maonyesho: Uchambuzi wa Kidayakronia, *Kioo cha Lugha*, Dar es Salaam: Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Mwangi, M. 1992. When KBC says! No way, *Daily Nation*, 24th July 1992.
- Ngugi wa Thiong'o. 1981. *Writers in Politics*, Nairobi: Heinemann.
- Sekella, M. 1995. Kiswahili katika Muziki wa Tanzania, katika *Kiswahili na Vyombo vya Habari*. Dar es Salaam: Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Yalwala P.M. 1991. Uhakiki wa Maudhui Katika Nyimbo za John Mwale. Unpublished M. A. Thesis, University of Nairobi.